

ՏՄՈՒԵՐԻ ԳԻՒՏԻ 1500 ԵՆ ՏՊԱԳՐՈՒ-
ԹԵՆԱ 400 ԱՄԵՐԱԿԱՆԵՐԻ ԱՌՔԻՒ

Բաւական երկար խնայուց յետոյ վերջնապէս եկաւ այն ուրբան օրը, երբ ասուում է հայ մտքի ստեղծագործութեանն և զբական կուլտուրայի զարգացմանն ազգային մեծ տօնը: Իւրաքանչիւր ազգի սեփական այբուբենը նրա մտքի բանալին է, իսկ գրականութիւնը՝ հոգու ստեղծագործութիւնը: Շատ թշուա են այն ժողովուրդները, որոնք տեղ գին ու գրականութիւն չունին: Նրանց գոյութեանն իմաստը կազմում է լոկ բուսական կեանքը, նրանք հոգով մնում են, ըլլազանքունքներով բուժ և կուլտուրայով զոհնելի:

Թէև ըստ պատմագրի հայ ազգը «ածու փոքր» է, բայց որ ունենք սեփական զիւր և առանձին գրականութիւն, երջանիկ պէտք է համարենք մեզ քաղաքակիրթ ազգերի շարքում, որոնցից ուսանելու մ.լլեիկ լեզուն մեզ պարզեցնել է հայ մտքի ստեղծագործող ոյժը իր զեղբարեաների տանջութից մի երջանիկ վայրկեանում: Շատ մեծ է այդ դէմքը և անհասարայն կուլտուրայի պատմութեան մէջ: Եւ եթէ հայ ժողովուրդը պարտաւորում է յարգանքով յիշել իր ազգային մեծ գործիչներին և երաստապարտ գլուխ խոնարհեցնել նրանց առաջ, Ս. Մեսրոպը այդ բոլորի նախաւայրն է, նրանց ընտանիքի մեծ նահապետը և հայ պանթեոնի պաշտելի կուրքը:

Այժմ եթէ հարց տալու լինենք՝ թէ որքան, ինչ չափով հայ լեզուն և գրականութիւնը զարգացել է 1500 տարեայ ընթացքում և որքան արագացել ու ծաւալել զարգացիւնը հայ բովանդակ ժողովրդի մէջ, սրան համար պատասխան չի կատարի տալ: Հայը այն բաղաւոր պատմական ազգերից չէ եղել, որ ուշ է իջել առաջը, բայց արագ զարգացել, ուշ է ունեցել զբականութիւն, բայց հակապական քայլեր արել մտաւոր ստեղծագործութեան շարժում: Դրա պատճառները ըմբռնելու համար պէտք է ուսումնասիրել հայ կանգրի պատմութիւնը ամենահին ժամանակներից մինչև մեր օրերը: Հայի հայրենիքը, աշխարհաբարկան զիւրը, իւական քանակը, քաղաքական և հասարակական կազմն ու գրութիւնը և այլն, ստեղծած չեն եղել հայի համար այն նպատակաւոր պայմանները, որոնց շնորհիւ կարողանար աւելի տալ զնայ, զարգանալ, քան այժմն է: Բայց ցանկ այս է, որ ինչ չափով որ կարողացել օգտուել հայը մեարդեան գիւտից, այդ չի եղել ընդհանուր, մասնաբան շահագործութիւն, այլ անհատների գործ միայն, ընտրեաների բաժին: Հայ գրականութիւնը հնումը սեփականութիւն էր վանքերի և նրանց մասակց կրօնաւորների, իսկ այժմ հարստանքերի և բազմաւոր ծնունդների Այն, անցել է 1500 տարի գրերի գիւտից այս կողմ, բայց այն ժողովրդի մեծամասնութիւնը դեռ սնգր. գիւտ է: անցել է ազգայնութիւնից 400 տարի, բայց դեռ հայ զիրքն ու մամուլը զիւրացու խրճիթ մտքը չեն զործել:

Ինչ գրութիւն և խելացի կառա-

վարութիւն կլինի մի գործարանի մէջ, երբ տարեվերջին հաշուութիւն չը լինի այնտեղ, չպարզի շրջանառութեան չափը և արդիւնքի քանակը: Ընդհատ այդպէս է և այսօր մեր յորբեւանական այս մեծ տօներին: Հայ ժողովուրդը հաշիւ պէտք է տեսնի, թէ 1500 տարայ ընթացքում ինչ է արել ինքը, ինչ մտքի թուխշներ է գործել հայ անհմարը և իր սր մասն է միայն մասնակցի մտաւոր անդաստանի մշակութեան գործում: Այսօր հայ ժողովրդի մտքի կորովը չափուկ է լըստ աշխարհում, և անշուշտ Ս. Մեսրոպի հետ շատ բուական ջանքերի պէտք է անցնեն յաղթական կամարի տակով մէկիլ-մէկիլ, վիճ և պայծառ դէմքով Պրտի ամառներ նրանց վիճ և պահանջուտ հուժկու դէմքից, թէ ժպտուն դէմքով պարզեալ գրք դանք նրանց առաջ, այդ խնդիր է: Այսօր հանգչներն չեն կատարում սըր կամ նրա շնորհքը ցոյց տալու համար, այլ թէ իւրաքանչիւր անհատ և կարմտեկբարութիւն ինչ է արել յօգուտ ժողովրդի Այսօր մեր չնք շատաւ այս կամ այն անհատի յողջողուն արտաքինով և փրուն ճանքերի, զուգը նրանցից շատերը անարժան համարենալ մեծ-ուսուցչը անուրը, երբ չեն օգտագործել և համայն ազգին սեփականութիւնը զարբել նրա թողած անգին աւանդը:

Այսօր հայերը էլ զազախարական գործունէութեանը քաղաքական ջրնունութիւն և հասարակական կազմակերպութիւնների գործունէութեան անուր կօնորդ: Հոնտես կարող կըրթւած գրան է և հասարակական հիմնարկութիւնները իսկ պահանջող ազգի միտալը պահուածը—Սուրբ

Մեսրոպի հետ միասին: Դրերի գիւտից երկար ժամանակ յետոյ հայ գրչի գործը անցաւ արագութեան և ձեռքի ճանքաւոր ժամանակ գործունէութեան, բայց ինչ ոյժ է թափ է ստացել ազգի մեծամասնութեան անմահ ուղիք 400 տարայ ընթացքում և ինչ տոկոսով է մասնակցել հայ մտքի զեղբարեւանական արտագրութեան մէջ:

Անս ձեղ այս յորեկանների տոբիով եղած բոլոր առաջարկութիւնների մէջ ամենատաաջինը և կատարելիք գործերի գլուխ գործոցը: Այ մի մասնակի ձեռնարկութիւն գրերի գիւտի և տարգրութեան յորեկանների յիշատակին, այլ միմիայն ուսման ընդհանրացում համայն ազգի մէջ: Այս կը լինի ամենամեծ փառքը և անջնջելի յիշատակ Ս. Մեսրոպի անուն իրերի մեր այս անկայուն շրջանում:

Մանր-մանր ֆօնդերն ու ձեռնարկութիւնները կը ջբանում ժամանակի ընթացքում ուժեղ բամբակն առաջ և իւրաքանչիւր պրօֆէսարիայ անդամ լաւ կամ վատ կապրի, բայց 1500 տարուց յետոյ էլ մտանալ ազգի մեծ հասուածին, որ այսօր դեռ երեխայական հոգածութեան խնամք է պահանջում մտաւոր խաւարի մէջ պարտըւած,—այս արդէն մահացու մեղք է: Մարդիկ միմիայն իրանցով և իրանց շրջապատով չպէտք է տարին, այլ մի փոքր հեռուն էլ նայեն, ուրիշներին էլ տեսնեն: Թող տատերի գիւտի և տպագրութեան մեծ յորեկանը լինի հայ անբարակտ մողովրդի վերամտութեան նոր զարեշքան:

Գր. քան. Տէր-Գրիգորեան